

Personen in financiële moeilijkheden: welke houding tegenover krediet en lenen?

Caroline Jeanmart, sociologe, Observatorium Krediet en Schuldenlast

De voorlopers van het onderzoek in de economie en de sociale psychologie met betrekking tot de schuldenlast en de overmatige schuldenlast van de huishoudens hebben de aandacht gevestigd op het verband tussen de houding van de huishoudens tegenover kredieten of lenen en hun financiële moeilijkheden. Zo wees dit onderzoek in de late jaren 1990 op de correlatie tussen de schuldenlast en de overmatige schuldenlast van de individuen enerzijds en hun beeld van schulden en/of krediet (onder meer, een gunstige of positieve houding tegenover krediet¹ of een minder afkeurend beeld van schulden of een grotere tolerantie tegenover schulden²) anderzijds. Het laatste verslag over de schuldenlast van het DG SANCO³ benadrukt eveneens het verband tussen de culturele houding tegenover schuldenlast en de financiële moeilijkheden van de huishoudens. Gelden deze gegevens uit onderzoek met betrekking tot andere landen eveneens voor België? Om deze vraag te beantwoorden, heeft het Observatorium tussen juni en september 2013 een onuitgegeven enquête gehouden over de financiële kennis, de kijk op krediet en de financiële moeilijkheden van de Belgische huishoudens. Er namen 4.239 Belgische residenten tussen 18 en 65 jaar aan deel⁴.

De vraag waarop een antwoord werd gezocht, was: is er een verband tussen iemands houding tegenover schuldenlast en krediet en zijn financiële moeilijkheden? De houding van een persoon tegenover krediet en lenen zal worden bestudeerd aan de hand van drie variabelen: zijn kijk op lenen als min of meer normaal, zijn meer of minder positieve houding tegenover lenen en de mate waarin hij lenen als riskant beschouwt.

1. Het "normale" karakter van lenen

Uit verschillende studies is gebleken dat het gebruik van krediet in de loop van de tijd sociaal aanvaardbaar⁵ is geworden en dat consumenten globaal genomen vertrouwen hebben in krediet⁶. Wat zeggen onze resultaten hierover?

Eén van de enquêtevragen had tot doel na te gaan in *hoeverre de respondenten een lening als iets normaux* zien. De vraag luidde: "Vindt u het normaal om geld te lenen om de volgende soorten goederen te kopen of te financieren: een huis of een appartement? Een TV? Een auto? Eten? Huishoudelijke apparaten? Voor elk type van goederen had de respondent de keuze

¹ Noh Choi H. en De Vaney S., 1995, "Differences in the Use of Bank and Retail Credit Cards in the U.S.A", Journal of Consumer Studies and Home Economics, 19, p.381-39.

² Davis Davies E. en Lea S., 1995, "Students Attitudes to Student Debt", Journal of Economic Psychology, 16, p.663-679.

³ DG SANCO, 2013, "The over-indebtedness of European households: updated mapping of the situation, nature and causes, effects and initiatives for alleviating its impact".

⁴ De methodologische aspecten van deze presentatie en het onderzoek naar de financiële kennis, de kijk op krediet en de financiële moeilijkheden van de Belgische huishoudens zijn beschikbaar op de site: www.observatoire-credit.be.

⁵ Merskin D., 1998, "The show for those who owe: normalization of credit on lifetime's debt", Journal of Communication Inquiry, 22, 1, pp.10-26.

Watkins J.P., 2000, "Corporate power and the evolution of consumer credit", Journal of Economic Issues, 34, 4, pp.909-932.

⁶ Estelami H., 2001, "Determinants of discount rates in consumer credit decisions", Journal of Marketing Theory and Practice, 9, 1, pp.63-73.

tussen de antwoorden ja en nee. Er werd een normaliteitsscore gecreëerd op basis van het aantal goederen dat een respondent als normaal beschouwt om te lenen. Een hoge score betekent dat de persoon het normaal vindt om voor een groter aantal goederen te lenen dan deze met een lagere score.

1.1. Voor welke goederen is het normaal om te lenen?

Volgens onze enquête hebben respondenten een variabele kijk op het normale karakter van lenen. Deze kijk is afhankelijk van het type goed waarvoor de lening wordt aangegaan (tabel 1). Zo vindt een overweldigende meerderheid van de respondenten het normaal om te lenen voor de aankoop van een woning (95,6%). Een zeer klein deel van de respondenten daarentegen vindt het normaal om te lenen voor een televisie (4,8%) of voor eten (3,5%).

Tabel 1. Vindt u het normaal om te lenen voor...			
	Ja	Nee	Totaal
... een huis/appartement	95,6%	4,4%	100%
... een auto	72,3%	27,7%	100%
... huishoudelijke apparaten	11,1%	88,9%	100%
... een televisie	4,8%	95,2%	100%
... Voeding	3,5%	96,5%	100%

Zijn de personen die het normaal vinden om voor bepaalde soorten goederen te lenen zelf reeds een krediet aangegaan voor dit soort goederen? Ja. Enerzijds zien we dat personen die een hypothecair krediet hebben het vaker normaal vinden om voor de aankoop van een woning te lenen dan degenen die geen hypothecair krediet hebben (99,3% tegenover 92,3%). Anderzijds vinden personen die één of meerdere verko(o)p(en) of lening(en) op afbetaling zijn aangegaan het vaker normaal om voor een auto te lenen dan degenen die dit soort kredieten niet bezitten (81,4% tegenover 65,7%).

Het is echter moeilijk om de richting van de relatie tussen deze twee variabelen te bepalen: wordt het aantal afgesloten kredieten beïnvloed door het feit dat lenen als normaal worden beschouwd of wordt het als normaal beschouwen van lenen beïnvloed door het feit dat men reeds één of meerdere kredieten heeft afgesloten. Wij zien nog een derde hypothese, namelijk dat de twee factoren elkaar versterken.

1.2. Financiële moeilijkheden en normaliteit van de lening

Is het feit dat lenen als normaal wordt beschouwd, gecorreleerd met de financiële problemen van een individu? Met andere woorden, zien personen in financiële moeilijkheden⁷ lenen vaker als iets normaals? Als we aan de hand van de 5 items in tabel 1 een score toekennen in verband met de normaliteit van lenen, dan zien we dat deze score hoger is bij personen in financiële moeilijkheden. Dit is vooral het geval als we kijken naar de subgroep van personen met zeer grote financiële moeilijkheden⁸. De verschillen die worden vastgesteld tussen de gemiddelde scores van de verschillende groepen van tabel 2 zijn statistisch significant, ook al

⁷ Romain Duvivier heeft de variabele "mate van financiële problemen" toegelicht in zijn presentatie van vanochtend.

⁸ Personen met zeer grote financiële moeilijkheden hebben meer dan 90 op 100 op de financiële-moeilijkheidsscore. Ze vormen een subgroep van personen met grote financiële moeilijkheden en zijn daarom in deze groep opgenomen. Deze toelichting, die ook geldt voor de andere tabellen, wordt niet telkens herhaald.

zijn ze numeriek klein⁹. Als we ons focussen op een groep met grotere financiële moeilijkheden, dan zien we dus dat de normaliteitsscore toeneemt. We kunnen dan ook, zonder fout, stellen dat hoe normaler iemand het vindt om te lenen, hoe groter zijn financiële moeilijkheden zijn.

We kunnen ervan uitgaan dat een praktijk die een individu persoonlijk ontwikkelt na verloop van tijd een normaal karakter krijgt in de ogen van degene die de praktijk aanwendt. Het lijkt namelijk waarschijnlijk dat personen met grote financiële moeilijkheden vaker dan anderen zullen lenen voor voedsel of huishoudtoestellen.

Een andere hypothese is dat met name deze personen vaker commerciële aanbiedingen krijgen dan anderen (bijvoorbeeld, via een specifieke geografische targeting van de aanbiedingen voor bepaalde soorten krediet). Misschien is de reclame meer op hen gericht (bijvoorbeeld betreffende de groeperingen van kredieten). Het is echter mogelijk dat ze niet meer dan anderen benaderd worden, maar dat ze er gevoeliger voor zijn. Door hun socialisatie of door hun economische kwetsbaarheid zouden zij meer dan anderen aandacht hebben of kwetsbaar zijn voor kredietaanbiedingen of voor mogelijkheden om te lenen.

Tabel 2. Gemiddelde score voor de normaliteit van lenen in functie van de mate van financiële problemen van de respondenten

Mate van financiële problemen	Gemiddelde van de normaliteitsscore (0 tot 5) ¹⁰
Weinig of geen financiële moeilijkheden	1,7113
Gemiddelde tot matige financiële moeilijkheden	1,8553
Zware financiële moeilijkheden	2,0773
Zeer zware financiële moeilijkheden	2,176
Totaal aantal antwoorders	1,8726

Wanneer we alleen de personen met grote financiële moeilijkheden in aanmerking nemen, dan zien we statistisch geen significant verschil in de score voor de normaliteit van lenen naargelang het feit of de persoon al dan niet in schuldbemiddeling is.

1.3. Is er een verband tussen de normaliteit van lenen en enkele sociaaleconomische variabelen?

We hebben een multivariate analyse uitgevoerd die rekening houdt met een aantal sociaaleconomische variabelen en de score voor de normaliteit van lenen als een afhankelijke variabele neemt, dit wil zeggen als een te verklaren variabele. Dit soort analyse geeft een meer gedetailleerd beeld van de wederzijdse beïnvloeding van variabelen. Het doel van de multivariate analyse¹¹ is de gecombineerde invloed van sociaaleconomische variabelen op de score voor de normaliteit van lenen te begrijpen.

⁹ Er werden tests voor gelijkheid van gemiddelde uitgevoerd tussen de verschillende normaliteitsscores in tabel 2. Deze zijn significant, wat betekent dat er inderdaad een statistisch verschil is tussen de scores van de verschillende groepen. Hoewel deze verschillen in scores tussen de groepen numeriek gesproken klein lijken, zijn ze significant. Aangezien in dit geval de score van 0 tot 5 gaat, is het niet verrassend dat de verschillen in gemiddelde scores laag zijn.

¹⁰ Telkens als er gemiddelde-analyses worden voorgesteld, zijn er statistische tests voor gelijkheid van gemiddelde uitgevoerd. Indien de resultaten worden voorgesteld, dan wil dit zeggen dat er tussen de gemiddelden statistisch significante verschillen worden vastgesteld. De weerhouden significantiedrempel voor de tests is 1%.

¹¹ In de statistische wetenschap is een multivariate analyse een analysemethode waarmee nagegaan kan worden welk effect de invoering van een extra variabele heeft op een waargenomen relatie tussen twee of meerdere andere variabelen.

De onderstaande tabel (tabel 3) kan ingewikkeld lijken voor een leek. Niet de cijfers zijn belangrijk, maar wel de conclusies die eruit kunnen worden getrokken. De lezer moet gewoon drie elementen onthouden.

Ten eerste staat de normaliteitsscore sterk in correlatie met drie sociaaleconomische variabelen: (1) het aantal afgesloten consumentenkredieten, (2) de leeftijd (positieve correlatie¹²) en (3) het bedrag van het inkomen (negatieve correlatie¹³). Dit betekent dat hoe hoger het inkomen van een persoon is, hoe minder deze persoon, in vergelijking met de andere respondenten, geneigd is om lenen normaal te vinden. Hoe meer consumentenkredieten een persoon is aangegaan, hoe normaler hij het vindt om voor verschillende soorten goederen te lenen. Hetzelfde geldt voor de leeftijd: hoe ouder een persoon is, hoe normaler deze persoon het, in vergelijking met de anderen, vindt om te lenen. We kunnen dus concluderen dat de variaties in de normaliteitsscore deels verklaard worden door de gezamenlijke variaties van leeftijd, aantal consumentenkredieten en inkomen.

Ten tweede is er in dit model geen significante relatie tussen het opleidingsniveau, het hebben van een beroepsactiviteit of van kinderen, het al dan niet afgesloten hebben van een hypotheek krediet of het feit alleenstaande te zijn en de normaliteitsscore.

Ten derde betekent de aangepaste R^2 van 0,102¹⁴ dat 10,2% van de variatie in de normaliteitsscore verklaard kan worden door de gezamenlijke variatie in drie sociaaleconomische variabelen die als significant voorgesteld worden (leeftijd, inkomen en het aantal consumentenkredieten). De invloed die de variabelen op elkaar hebben, is dus relatief klein, wat betekent dat de leeftijd, het bedrag van het inkomen en het aantal afgesloten consumentenkredieten inderdaad een invloed hebben op de normaliteitsscore, maar dat deze invloed geen correcte verklaring geeft voor de variatie in de score in haar totaliteit. We kunnen dus concluderen dat de verklaring voor de variatie in de normaliteitsscore in andere variabelen gezocht moet worden dan de genoemde. Een hypothese kan bijvoorbeeld zijn dat het feit dat de respondent meer of minder door de kredietsector benaderd wordt afhankelijk is van de plaatsen die hij regelmatig bezoekt en dat de manier waarop de omgeving van de respondent tegen lenen aankijkt, een invloed hebben op de mate waarin hij het normaal vindt om te lenen. De invloed van deze variabelen zal onderzocht moeten worden in andere analyses over de normaliteit van lenen.

¹² Men spreekt over een positieve correlatie wanneer de variabelen in dezelfde richting evolueren. In dit geval betekent de positieve correlatie tussen de normaliteitsscore enerzijds en de leeftijd en het aantal consumentenkredieten anderzijds dat hoe meer een variabele in één richting evolueert, hoe meer de andere variabelen in dezelfde richting evolueren. Dit wil zeggen dat hoe ouder een persoon is of hoe meer consumentenkredieten hij is aangegaan, hoe normaler hij lenen vindt.

¹³ Men spreekt over een negatieve correlatie wanneer de variabelen in tegengestelde richting evolueren. In dit geval betekent de negatieve correlatie tussen de normaliteitsscore en het bedrag van het inkomen dat hoe hoger het inkomen van een persoon is, hoe minder normaal hij het vindt om te lenen.

¹⁴ De determinatiecoëfficiënt (R^2) geeft het percentage fluctuaties van een variabele aan die toe te schrijven zijn aan de fluctuaties van de andere variabele. R^2 ligt altijd tussen 0 en 1. Wanneer hij in de buurt van 0 ligt, zijn de schommelingen van de verklaarde variabele nauwelijks verbonden met die van de verklarende variabele. Wanneer hij daarentegen in de buurt van 1 ligt, dan evolueren de fluctuaties van beide variabelen bijna gelijktijdig.

Tabel 3. Multivariate analyse van sociaaleconomische variabelen die de score voor de normaliteit van lenen beïnvloeden¹⁵

	Niet-gestandaardiseerde coëfficiënten ¹⁶	Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Sig.
	A	Bêta		
(Constante)	1,612		21,155	0,000
<i>Leeftijd</i>	<i>0,003</i>	<i>0,054</i>	<i>2,786</i>	<i>0,005</i>
Alleenstaande zijn	-0,048	-0,032	-1,464	0,143
Kinderen hebben	0,057	0,039	1,992	0,046
Opleidingsniveau	0,020	0,036	1,628	0,104
Een beroepsactiviteit hebben	-0,046	-0,027	-1,201	0,230
<i>Bedrag van het inkomen</i>	<i>-3,989E-005</i>	<i>-0,069</i>	<i>-2,658</i>	<i>0,008</i>
Hypotecair krediet hebben	-0,035	-0,024	-1,172	0,241
<i>Aantal consumentenkrediet</i>	<i>0,166</i>	<i>0,302</i>	<i>15,609</i>	<i>0,000</i>

2. Een meer of minder positieve houding ten opzichte van lenen

Het onderzoek in de economische psychologie heeft getracht gedragsvariabelen vast te stellen die gecorreleerd kunnen worden met de schuldenlast of de overmatige schuldenlast van huishoudens. Wat vooral naar voren is gekomen is de positieve of gunstige houding tegenover krediet¹⁷ en het minder afkeurende beeld van of de grotere tolerantie tegenover schuld¹⁸.

De vraag die in deze paragraaf gesteld wordt, is: Is er een verband tussen een positieve houding tegenover lenen en de financiële moeilijkheden van een huishouden?

Om naar de houding tegenover lenen te peilen werd aan de respondenten gevraagd om aan de hand van een vierledige schaal (volledig mee eens, eens, oneens of volledig oneens) aan te geven wat zij vinden van de volgende twee uitspraken. (1) "Het is een goede zaak om op krediet te kunnen betalen" en (2) "Ik vind het lastig om geld te lenen". Op basis van deze twee items werd een attitudescore (0 tot 100) gecreëerd: de hoogste score (100) betekent dat de persoon volledig akkoord gaat met de stelling dat op krediet betalen een goede zaak is en dat hij helemaal niet akkoord gaat met de stelling dat hij het lastig vindt om geld te lenen. Een score van 100 stemt overeen met de meest gunstige houding die een respondent kan innemen. Omgekeerd is een score van 0 de meest ongunstige houding die een respondent kan innemen.

¹⁵ Aangepaste $R^2 = 0,102$ en $n = 2596$.

¹⁶ Romain Duvivier heeft de gegevens van dit soort tabel in detail toegelicht tijdens zijn presentatie van vanochtend over het sociaaleconomisch profiel van personen in financiële moeilijkheden.

¹⁷ Noh Choi en al., 1995, of Livingstone S. en Lunt P., 1992, "Predicting Personal Debt and Debt Repayment: Psychological, Social and Economic Determinants", Journal of Economic Psychology, 13, pp.101-134.

¹⁸ Livingstone en al., 1992 of Lea S., Webley P. en Walker C., 1995, "Psychological Factors in Consumer Debt: Money Management, Economic Socialization and Credit Use", Journal of Economic Psychology, 16, pp. 681-701.

2.1. "Het is een goede zaak om op krediet te kunnen betalen" en (2) "Ik vind het lastig om geld te lenen".

We zullen nu bondig twee specifieke resultaten voorstellen.

Ten eerst is 72,7% van de respondenten het er niet tot helemaal niet mee eens dat het een goede zaak is om aankopen op krediet te kunnen betalen.

Helemaal mee eens	5,1%
Mee eens	22,2%
Niet mee eens	38,3%
Helemaal niet mee eens	34,4%
Totaal	100%

Uit aanvullende analyses waarop in deze uiteenzetting niet verder wordt ingegaan, blijkt dat het feit of men het al dan niet een goede zaak vindt om aankopen op krediet te kunnen betalen geen invloed heeft op de mate van financiële moeilijkheden van de respondenten.

Ten tweede is 87,6% van de respondenten het eens tot volledig eens met de stelling dat ze het lastig vinden om geld te lenen.

Helemaal mee eens	50,7%
Mee eens	36,9%
Niet mee eens	8,8%
Helemaal niet mee eens	3,6%
Totaal	100%

Uit andere analyses blijkt dat het feit of men het al dan niet lastig vindt om geld te lenen geen impact heeft op de mate van financiële moeilijkheden van de respondenten.

2.2. Score voor de houding tegenover lenen

Wij hebben een score voor de houding tegenover lenen gecreëerd: een hoge score betekent dat de persoon positief staat tegenover lenen, dit wil zeggen dat hij het er absoluut mee eens is dat aankopen op krediet betalen een goede zaak is en dat hij het helemaal niet lastig vindt om geld te lenen.

a) Financiële moeilijkheden en houding tegenover lenen

Personen met grote financiële moeilijkheden behalen de minst gunstige attitudescore van de steekproef. Ze zijn het dus minder dan de andere respondenten eens met het feit dat op krediet betalen een goede zaak is en vinden het lastiger om geld te lenen. Merk ook op dat personen met matige financiële moeilijkheden de hoogste attitudescore behalen, dit betekent dat zij

gunstiger tegenover lenen staan dan de andere respondenten. We kunnen er dan ook van uitgaan dat deze personen "tussen de twee in" een risicopubliek vormen gezien hun houding tegenover krediet. Want terwijl een positieve houding betekent dat men meer geneigd is tot lenen, dreigen zij in geval van een levensgebeurtenis hogere financieringskosten te moeten dragen en bestaat de kans dat zij deze kosten op termijn niet meer kunnen betalen.

Tabel 6. Gemiddelde score voor de houding tegenover lenen in functie van de mate van financiële problemen van de respondenten	
Mate van financiële problemen	Gemiddelde score voor de houding tegenover lenen (0 tot 100)
Weinig of geen financiële moeilijkheden	27,4396
Gemiddelde tot matige financiële moeilijkheden	28,6490
Zware financiële moeilijkheden	25,1454
Totaal aantal antwoorders	27,2181

Als we alleen kijken naar personen met grote financiële moeilijkheden, dan blijkt dat de huishoudens in schuldbemiddeling, in de steekproef, de minst gunstige attitudescore behalen. Dit betekent dat zij nog sterker gekant zijn tegen krediet en het nog lastiger vinden om geld te lenen wanneer ze zich in een procedure van (gerechtelijke of niet-gerechtelijke) schuldbemiddeling bevinden, in vergelijking met personen met zware financiële moeilijkheden die niet in schuldbemiddeling zijn. Dit resultaat kan worden verklaard door het feit dat personen in schuldbemiddeling negatieve ervaringen met het lenen van geld hebben gehad, ervaringen waardoor ze in de huidige situatie zijn beland. Een andere hypothese is dat deze personen, door hun ervaring met schuldbemiddeling, specifieke houdingen tegenover lenen hebben ingenomen die hen onderscheiden van de rest van de populatie.

b) Is er een verband tussen de score voor de houding tegenover lenen en bepaalde sociaaleconomische variabelen?

Net zoals in de vorige paragraaf over de score voor de normaliteit van lenen werd een multivariate analyse uitgevoerd die rekening houdt met een reeks sociaaleconomische variabelen en de score voor de houding tegenover lenen als te verklaren variabele neemt. Net zoals in de vorige paragraaf is de volgende tabel complex. De lezer moet zich derhalve op twee resultaten richten.

Ten eerste bestaan er positieve correlaties tussen de score voor de houding tegenover lenen en drie sociaaleconomische variabelen: (1) de leeftijd, (2) het opleidingsniveau en (3) het aantal door de huishoudens afgesloten consumentenkredieten. Zo verklaren de variaties in leeftijd, opleidingsniveau en het aantal consumentenkredieten van de respondenten gedeeltelijk de variaties in de score voor de houding tegenover lenen. Naarmate de bestudeerde groepen van individuen ouder zijn, een hogere opleiding genoten hebben of een groter aantal consumentenkredieten hebben afgesloten, neemt de score voor de houding tegenover lenen toe.

Ten tweede betekent de uiterst lage aangepast R^2 (0,035) dat slechts 3,5% van de variatie in de attitudescore verklaard wordt door een gezamenlijke variatie in leeftijd, opleidingsniveau en het aantal door het individu afgesloten consumentenkredieten. We kunnen dus concluderen dat de leeftijd, het opleidingsniveau en het aantal consumentenkredieten inderdaad een

gezamenlijke invloed uitoefenen op de attitudescore, maar dat die invloed geen bevredigende verklaring geeft voor deze score. De verklaring voor de variatie in de attitudescore moet dus in andere variabelen gezocht worden dan de genoemde. We kunnen aannemen dat de houding van de omgeving tegenover krediet, de kennis van krediet of de frequentie waarmee men commerciële aanbiedingen krijgt een gezamenlijke invloed kunnen hebben op de houding van een individu tegenover lenen. In een verdere analyse zal de impact van deze variabelen onderzocht moeten worden.

Tabel 7. Multivariate analyse van sociaaleconomische variabelen die de houding tegenover lenen beïnvloeden¹⁹

	Niet-gestandaardiseerde coëfficiënten	Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Sig.
	A	Bêta		
(Constante)	11,752		5,188	0,000
<i>Leeftijd</i>	<i>0,138</i>	<i>0,084</i>	<i>4,119</i>	<i>0,000</i>
Alleenstaande zijn	-1,884	-0,044	-1,923	0,055
Kinderen hebben	-0,427	-0,010	-0,502	0,616
<i>Opleidingsniveau</i>	<i>1,083</i>	<i>0,068</i>	<i>2,958</i>	<i>0,003</i>
Een beroepsactiviteit hebben	2,894	0,058	2,524	0,012
Bedrag van het inkomen	0,000	0,021	0,763	0,445
Hypotecair krediet hebben	0,866	0,021	0,986	0,324
<i>Aantal consumentenkrediet</i>	<i>2,163</i>	<i>0,137</i>	<i>6,842</i>	<i>0,000</i>

In de vorige analyse betreffende de score voor de normaliteit van lenen hebben wij benadrukt dat de variaties in deze score deels gezamenlijk te verklaren zijn door variaties in het aantal consumentenkredieten, de leeftijd en het bedrag van het inkomen. Deze analyse betreffende de score voor de houding tegenover krediet benadrukt eveneens de rol die het aantal door een individu afgesloten kredieten en diens leeftijd spelen in zijn houding tegenover lenen. Dit resultaat kan worden verklaard door het feit dat hoe ouder een persoon is, hoe groter de mogelijkheid is dat hij een krediet heeft afgesloten of minstens één keer geleend heeft. Het is denkbaar dat een persoon een handeling die hij heeft gesteld als normaal beschouwt en dat hij er gunstiger tegenover staat. Dit zou de invloed van de leeftijd en van het aantal afgesloten consumentenkredieten op de bestudeerde scores verklaren. De variabele die in beide gevallen het meest determinerend is, is het aantal door de respondent afgesloten consumentenkredieten. In de volgende analyse zal nagegaan worden of deze factoren ook determinerend zijn voor de kijk die de personen hebben op het risico van lenen.

3. De kijk op het risico van lenen

De vraag die in deze paragraaf gesteld wordt, is: Is er een verband tussen de kijk op het risico van lenen en de financiële moeilijkheden van de huishoudens?

Om *de kijk op het risico van lenen* te evalueren, werd aan de respondenten gevraagd om aan de hand van een vierledige schaal (van volledig mee eens tot volledig oneens) aan te geven wat zij vinden van de volgende drie uitspraken: (1) "Lenen om een huis te kopen is riskant";

¹⁹ Aangepaste $R^2 = 0,035$ en $n=2596$.

(2) "Lenen om een auto te kopen is riskant"; (3) "Een kredietkaart van een supermarkt gebruiken is riskant". We kunnen aannemen dat de respondenten rekening gehouden hebben met het financieel risico dat verbonden is aan het krediet in kwestie. Er werd eveneens een risicoscore (0 tot 100) gecreëerd: de hoogste (100) score betekent dat de respondent het volledig eens is met de drie bovengenoemde uitspraken, dat wil zeggen dat hij de lening als het meest riskant beschouwt. Omgekeerd betekent een score van 0 dat de respondent de lening absoluut niet als riskant beschouwt.

3.1. Voor welke soorten goederen is het riskant om een krediet te gebruiken?

De manier waarop de respondenten tegen het risico van lenen aankijken, is afhankelijk van het soort gefinancierde goederen. Volgens de respondenten is voor een woning lenen veel minder riskant dan een kredietkaart van een supermarkt gebruiken (33,9% tegenover 86,9%). Lenen voor de aankoop van een wagen is voor 57,6% van de respondenten riskant.

Er is een verband tussen de door een individu afgesloten leningen en zijn kijk op het risico van dergelijk krediet. Algemeen gesproken zijn personen die voor een bepaald soort goed een krediet hebben afgesloten minder dan de andere respondenten van oordeel dat het riskant is om voor dit soort goed te lenen. Het is echter moeilijk om de richting van de relatie tussen deze variabelen te bepalen: wordt het aantal afgesloten kredieten beïnvloed door het feit dat lenen als riskant worden beschouwd of wordt het als riskant beschouwen van lenen beïnvloed door het feit dat men reeds één of meerdere kredieten heeft afgesloten. Wij zien nog een derde hypothese, namelijk dat deze twee factoren elkaar versterken.

3.2. Risico's van krediet en financiële moeilijkheden

Personen met grote financiële moeilijkheden vinden lenen riskanter dan de rest van de respondenten. Dit is vooral het geval als we kijken naar de subgroep van personen met zeer grote financiële moeilijkheden. Merk op dat personen met grote financiële moeilijkheden eveneens minder gunstig staan tegenover lenen en dat zij het normaler vinden om voor een groter aantal goederen te lenen dan de rest van de respondenten. We kunnen ervan uitgaan dat hoewel zij minder gunstig tegenover lenen staan en zij lenen riskanter vinden, zij zich, door hun financiële moeilijkheden, genoodzaakt zien er toch een beroep op te doen, bijvoorbeeld voor de aankoop van dagelijkse goederen. Hierdoor zouden zij lenen dus als normaal beschouwen, namelijk als een praktijk die zij hanteren, terwijl ze zich wel bewust blijven van het risico dat ze lopen.

Tabel 8. Gemiddelde score voor de kijk op het risico van lenen in functie van de mate van financiële problemen van de respondenten

Mate van financiële problemen	Gemiddelde score voor de kijk op het risico van lenen (0 tot 100)
Weinig of geen financiële moeilijkheden	51,5062
Gemiddelde tot matige financiële moeilijkheden	56,7311
Zware financiële moeilijkheden	69,4306
Zeer zware financiële moeilijkheden	71,1923
Totaal aantal antwoorders	58,7226

Bij de personen met grote financiële moeilijkheden vinden personen in schuldbemiddeling lenen nog riskanter dan degenen die niet in schuldbemiddeling zijn (gemiddelde risicoscore van 75,1899). Ook hier kunnen de bovenstaande hypothesen toegepast worden. Zo kan dit resultaat worden verklaard door het feit dat personen in schuldbemiddeling negatieve ervaringen met het lenen van geld hebben gehad. Mogelijk zijn zij door deze negatieve ervaringen in de overmatige schuldenlast beland. Dit zou derhalve verklaren dat zij lenen als riskanter beschouwen dan de anderen. Een andere hypothese is dat deze personen, door hun ervaring met schuldbemiddeling, specifieke houdingen tegenover lenen hebben ingenomen die hen onderscheiden van de rest van de populatie.

3.3. Verband tussen kredietrisico en bepaalde sociaaleconomische variabelen

Net als in de vorige twee scores (normaliteit en attitude) hebben wij een multivariate analyse uitgevoerd die rekening houdt met een reeks sociaaleconomische variabelen en de score voor de houding tegenover lenen als te verklaren variabele neemt. Hieruit zijn twee belangrijke resultaten naar voren gekomen.

Ten eerste is de risicoscore negatief gecorreleerd met zes sociaaleconomische variabelen: (1) de leeftijd, (2) het opleidingsniveau, (3) het uitoefenen van een beroepsactiviteit, (4) het bedrag van het inkomen, (5) het hebben van een hypothecair krediet en (6) het aantal door het individu afgesloten consumentenkredieten. Dit betekent dat als een persoon een beroepsactiviteit heeft of als hij een hypothecair krediet heeft afgesloten, hij lenen minder riskant vindt dan de andere respondenten. Hoe ouder de persoon is of hoe hoger zijn opleidingsniveau of hoe hoger zijn inkomen of hoe meer consumentenkrediet hij heeft afgesloten, hoe minder hij lenen als riskant beschouwt. De meest determinerende variabele voor de variatie in de risicoscore is het opleidingsniveau. We kunnen ervan uitgaan dat personen met een laag opleidingsniveau een risicogroep voor financiële moeilijkheden vormen omdat zij zich minder dan de andere respondenten bewust zijn van het potentiële gevaar dat zij lopen wanneer zij lenen.

Ten tweede betekent de aangepaste R^2 van 0,145 dat 14,5% van de variatie in de risicoscore verklaard wordt door de gezamenlijke variatie in deze zes sociaaleconomische variabelen (leeftijd, opleidingsniveau, het uitoefenen van een beroepsactiviteit, het bedrag van het inkomen, het hebben van een hypothecair krediet en het aantal afgesloten consumentenkredieten). De gezamenlijke invloed van de variabelen is dus relatief klein, wat betekent dat deze variabelen inderdaad een gezamenlijke invloed hebben op de risicoscore, maar dat deze invloed geen correcte verklaring geeft voor die score. We kunnen dus concluderen dat de verklaring voor de variatie in de risicoscore in andere variabelen gezocht moet worden dan de genoemde.

Tabel 9. Multivariate analyse van sociaaleconomische variabelen die de score voor het risico van lenen beïnvloeden ²⁰

	Niet-gestandaardiseerde coëfficiënten	Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Sig.
	A	Bêta		
(Constante)	87,408		40,238	0,000
<i>Leeftijd</i>	<i>-0,083</i>	<i>-0,049</i>	<i>-2,585</i>	<i>0,010</i>
Alleenstaande zijn	1,859	0,042	1,980	0,048
Kinderen hebben	0,597	0,014	0,733	0,464
<i>Opleidingsniveau</i>	<i>-3,027</i>	<i>-0,187</i>	<i>-8,624</i>	<i>0,000</i>
<i>Een beroepsactiviteit hebben</i>	<i>-9,013</i>	<i>-0,177</i>	<i>-8,195</i>	<i>0,000</i>
<i>Bedrag van het inkomen</i>	<i>-0,002</i>	<i>-0,092</i>	<i>-3,614</i>	<i>0,000</i>
<i>Hypothecair krediet hebben</i>	<i>-2,193</i>	<i>-0,052</i>	<i>-2,604</i>	<i>0,009</i>
<i>Aantal consumentenkrediet</i>	<i>-1,058</i>	<i>-0,066</i>	<i>-3,490</i>	<i>0,000</i>

In onze eerste analyse, betreffende de score voor de normaliteit van lenen, hebben wij benadrukt dat de variaties in deze score deels gezamenlijk te verklaren zijn door variaties in het aantal consumentenkredieten, de leeftijd en het bedrag van het inkomen. De tweede analyse, betreffende de score voor de houding tegenover krediet benadrukte eveneens de rol die de leeftijd, het opleidingsniveau en het aantal door een individu afgesloten kredieten spelen in zijn houding ten opzichte van lenen. Deze derde analyse benadrukt nogmaals de rol van het aantal door een persoon aangegane consumentenkredieten en diens leeftijd, maar wijst dit keer ook op de rol die het inkomen, het opleidingsniveau, het uitoefenen van een beroepsactiviteit en het hebben afgesloten van een hypothecair krediet spelen in de houding van de respondenten tegenover lenen.

Hoe ouder een persoon is, hoe normaler hij het vindt om te lenen, hoe gunstiger hij tegenover krediet staat en hoe minder hij krediet als riskant beschouwt. Verder geldt dat hoe meer consumentenkrediet een persoon heeft afgesloten, hoe normaler deze persoon het vindt om te lenen, hoe gunstiger hij er tegenover staat en hoe minder hij het als riskant beschouwt. Onze hypothese dat hoe ouder een persoon is, hoe meer hij waarschijnlijk geleend heeft of hoe meer krediet hij heeft afgesloten, wat zijn kijk op lenen dus zou beïnvloeden, lijkt bevestigd te worden.

4. Is er een verband tussen de houding tegenover krediet en financiële moeilijkheden?

In deze uiteenzetting zijn wij geïnteresseerd in drie variabelen om te begrijpen hoe de respondenten tegenover krediet staan (normaliteit, attitude, risico). De normaliteitsscore betreft de mate waarin de persoon het normaal vindt om voor verschillende soorten goederen te lenen (huis, auto, tv, huishoudtoestellen, voeding). De houding tegenover lenen betreft het feit of de persoon het een goede zaak vindt om op krediet te kopen en of de persoon het niet lastig vindt om te lenen. Het risico van lenen ten slotte werd beoordeeld op basis van de manier waarop men aankijkt tegen het risico van lenen om een huis te kopen of een auto te kopen of een kredietkaart van een supermarkt te gebruiken. Het doel was om de relatie tussen deze drie variabelen en de financiële moeilijkheden van de huishoudens te begrijpen.

²⁰ Aangepaste $R^2 = 0,145$ en $n=2596$.

Laten we nu kijken naar de relatie tussen deze drie variabelen en de financiële moeilijkheden van de huishoudens. We hebben een multivariate analyse uitgevoerd die rekening houdt met deze drie scores (normaliteit, houding en risico) en die de mate van financiële problemen als te verklaren variabele neemt (tabel 10). Er kunnen drie resultaten onder de aandacht gebracht worden.

Ten eerste verklaren de variaties in de score voor de houding tegenover lenen niet de variaties in de financiële moeilijkheden van de huishoudens. Of de personen al dan niet financiële moeilijkheden hebben, lijkt geen significante impact te hebben op het feit of zij al dan niet gunstig tegenover lenen staan.

Ten tweede zijn de score voor de normaliteit van lenen en de score voor het risico van lenen significant om de mate van financiële problemen van de respondenten te verklaren. Als we dus kijken naar een groep personen met grote financiële moeilijkheden, dan zal deze groep lenen als risicovoller zien en het normaler vinden om te lenen voor verscheidene goederen, in vergelijking met een groep personen met minder grote financiële moeilijkheden. In dit verband is reeds een hypothese geformuleerd: hoewel zij het riskanter vinden om te lenen, zouden personen met grote financiële moeilijkheden zich bijvoorbeeld genoodzaakt zien om te lenen om tot het einde van de maand rond te komen. Dit zou verklaren waarom zij het meer dan de anderen normaal vinden om te lenen. Dit resultaat, dat helemaal niet tegenstrijdig is, toont wellicht aan in welke mate hun financiële moeilijkheden hen ertoe brengen praktijken te gebruiken die zij risicovol achten.

Ten derde is de aangepaste R^2 van 0,196 relatief hoog. Dit betekent dat 19,6% van de variatie in de mate van financiële problemen van een persoon verklaard wordt door de gezamenlijke variatie in beide scores: de normaliteitsscore en de risicoscore.

Tabel 10. Multivariate analyse van de normaliteits-, attitude- en risicoscores die een invloed hebben op de mate van financiële problemen van de respondenten²¹

	Niet-gestandaardiseerde coëfficiënten	Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Sig.
	A	Bêta		
(Constante)	-6,352		-2,993	0,003
<i>Normaliteitsscore</i>	11,362	0,278	16,587	0,000
<i>Risicoscore</i>	0,532	0,386	22,858	0,000
Attitudescore	-0,009	-0,006	-0,367	0,714

Als we in dit model de sociaaleconomische variabelen integreren die in de vorige paragrafen werden geïntroduceerd, dan krijgt de analyse een heel andere vorm (tabel 11). De mate van financiële problemen van de personen wordt verklaard door alle in aanmerking genomen sociaaleconomische variabelen en door de scores, met uitzondering van het al dan niet afgesloten hebben van een hypothecair krediet en van de score voor de houding tegenover lenen. Ook hier is het aantal door de personen afgesloten consumentenkredieten het meest determinerend voor de financiële moeilijkheden. Dit betekent dat hoe groter de financiële moeilijkheden van een persoon, hoe meer consumentenkredieten hij heeft afgesloten. Merk tevens op dat we op basis van de aangepaste R^2 van 0,525 kunnen concluderen dat meer dan

²¹ Aangepaste $R^2 = 0,196$ en $n=2596$.

de helft van de variaties in de mate van financiële problemen verklaard wordt door de variatie in deze scores en in deze sociaaleconomische variabelen. Wij stellen dus vast dat de manier waarop een persoon tegenover krediet en lenen staat, de mate bepaalt waarin hij met financiële problemen kampt.

Tabel 11. Multivariate analyse van sociaaleconomische variabelen en van de normaliteits-, attitude- en risicoscores die een invloed hebben op de mate van financiële problemen van de respondenten²²

	Niet-gestandaardiseerde coëfficiënten	Gestandaardiseerde coëfficiënten	t	Sig.
	A	Bêta		
(Constante)	46,367		14,443	0,000
<i>Leeftijd</i>	-0,150	-0,063	-4,396	0,000
<i>Alleenstaande zijn</i>	3,606	0,059	3,646	0,000
<i>Kinderen hebben</i>	9,323	0,157	10,865	0,000
<i>Opleidingsniveau</i>	-3,415	-0,150	-9,118	0,000
<i>Een beroepsactiviteit hebben</i>	-8,586	-0,119	-7,318	0,000
<i>Bedrag van het inkomen</i>	-0,006	-0,272	-14,231	0,000
Hypothecair krediet hebben	1,087	0,018	1,225	,221
<i>Aantal consumentenkrediet</i>	7,522	0,333	22,497	0,000
<i>Risicoscore</i>	0,321	0,228	15,013	0,000
Attitudescore	4,637E-005	0,000	0,002	0,998
<i>Normaliteitsscore</i>	4,907	0,119	8,091	0,000

Bij wijze van besluit

Deze uiteenzetting had als doel te analyseren hoe personen in financiële moeilijkheden tegen krediet en lenen aankijken. Deze analyse maakte daarvoor gebruik van drie variabelen: de normaliteit van lenen, de houding tegenover lenen en de kijk op het risico van lenen.

Een eerste belangrijk resultaat betreft de schuldbemiddeling. We hebben benadrukt dat, bij de personen met grote financiële moeilijkheden, de personen in schuldbemiddeling lenen als riskanter beschouwen en er minder gunstig tegenover staan dan personen die niet in schuldbemiddeling zijn. Een hypothese is dat personen in schuldbemiddeling zich bepaalde principes hebben eigen gemaakt waardoor ze, in vergelijking met de andere respondenten, voorzichtiger zijn geworden wanneer ze benaderd worden om een krediet af te sluiten. Schuldbemiddeling zou dus een pedagogische impact hebben op de begunstigden ervan. Een andere hypothese betreft de verwerving van competenties in verband met de door de personen beleefde ervaringen. Zo zouden personen in schuldbemiddeling meer negatieve ervaringen met krediet hebben gehad (waardoor ze wellicht in grote financiële moeilijkheden zijn terechtgekomen) en hier lessen uit trekken.

De in deze uiteenzetting voorgestelde multivariate analyses belichten verschillende factoren die de houding van de personen tegenover lenen verklaren: leeftijd, inkomen, opleidingsniveau, het aantal afgesloten consumentenkredieten, en het uitoefenen van een beroepsactiviteit of het hebben afgesloten van een hypothecair krediet. Uit elk van de

²² Aangepaste $R^2 = 0,525$ en $n=3070$.

multivariate analyses kwamen twee factoren als determinerend naar voren: leeftijd en het aantal afgesloten kredieten. Zonder al te kort door de bocht te zijn, kunnen wij er toch van uitgaan dat deze twee factoren een centrale rol spelen bij de manier waarop een persoon tegen lenen aankijkt. Wij hebben echter ook benadrukt dat de geschetste factoren verre van een algemene verklaring geven voor de drie voorgestelde scores. Er spelen ongetwijfeld ook andere factoren mee, zo onder ander de manier waarop de omgeving tegen lenen aankijkt, het feit dat men op uiteenlopende wijzen wordt benaderd om een krediet af te sluiten en de financiële kennis van de personen. Het is belangrijk om in de toekomst deze zaken verder te analyseren om zo de resultaten te verfijnen.

Als het aantal consumentenkredieten een doorslaggevende invloed heeft op de manier waarop de respondenten tegen lenen aankijken, is het essentieel om het aanbod van consumentenkredieten en de geografische distributie en spreiding ervan te onderzoeken. Een vroegere studie van het Observatorium²³ wees op het verband tussen de bedragen van de mediane inkomens en de werkloosheidsgraad van een bepaalde geografische entiteit enerzijds en de door de inwoners van die entiteit afgesloten kredieten anderzijds. De conclusie van deze studie was dat er in de sociaaleconomisch kwetsbaarste delen van het land meer kredietovereenkomsten lopen, met nochtans lagere bedragen dan in de andere delen. Deze resultaten in combinatie met deze conclusies helpen ons ook om groepen in kaart te brengen die het risico lopen in grote financiële moeilijkheden te belanden.

²³ Observatorium Krediet en Schuldenlast, "Krediet en problematische schuldenlast: welke geografische verschillen? ", december 2012.